

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՄ
ՇՐՋԱԿԱ ՄԻԶԱՎԱՅՐԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
Ռ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

«15» 07 2021թ.

ՊԵՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆԱԿԱՆ ԵՀՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

ՇՐՋԱԿԱ ՄԻԶԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ ԱՇԽԵՑՈՒԹՅԱՆ
ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ

ԲՓ 0126-21

Ձեռնարկողը՝

ՄԱԶԾ մշվական ներկայացուցիչ

Ք. Երևան, Պետրոս Աղամյան 14

Գործունեությունը՝

«Իջևանի և Նոյեմբերյանի անփառքնպեսությունների»
կառավարման պլանի շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության
ուղղմավարական գնահատման հաշվեդումների մարզ

«Շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության
փորձաքննական կենտրոն» ՊՈԱԿ-ի
տնօրենի պարտականությունները կատարող՝

Խ. Մարտիրոսյան

Առդիր եզրակացությունը՝ 11 թերթ

թիվ ԲՓ 0126-21

<<15>>07 2021թ.

«Իջևանի և Նոյեմբերյանի անդառքնդեսությունների» կառավարման պլանի շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության ուազմավարական գնահատման հաշվեդրվություն

Ներածական մաս.

Ձեռնարկող՝

ՄԱՀԾ մշտական ներկայացուցիչ

Ներկայացված նյութեր՝

Հիմնադրույթային փաստաթուղթ

- ազդեցության ուազմավարական էկոլոգիական գնահատման (ՌԷԳ) հաշվետվություն,
գծագրական նյութեր

Տավուշի մարզի Նոյեմբերյանի և Իջևանի անտառտնտեսությունների անտառկառավարման պլանների վերանայման ծրագիրը մշակեվել է UNDP/GEF ծրագրի շրջանակներում ՄԱՀԾ գրասենյակի և Տավուշի մարզի «Երիտասարդ անտառաբույծների միավորում» ՀԿ միջն կնքված 23.11.2016թ. Ref:RFO 038/16 պայմանագրի հիման վրա՝ հաշվի առնելով կենսաբազմազանության, էկոհամակարգային ծառայությունների, կլիմայի փոփոխության և համայնքների կողմից պաշարների օգտագործման նկատառումները: Իջևանի և Նոյեմբերյանի անտառտնտեսությունների կառավարման պլանի նպատակն է նախատեսել կայուն անտառտնտեսության վարում և կառավարում՝ առաջիկա 10 տարիների համար:

Նկարագրական մաս.

Համաձայն ծրագրի իրականացվել է Իջևանի և Նոյեմբերյանի անտառկառավարման պլանների գույքագրման և քարտեզագրական նյութերի ուսումնասիրություններ,

- կլիմայի, լանդշաֆտի, ռելիեֆի և անտառային հողերի տիպերի բնութագրում,
- անտառտնտեսության տարածքում գետերի քանակի և ծգվածության, ջրահավաք ավագանի, լճերի վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում,
- ոչ բնափայտային անտառային պաշարների օգտագործման ուսումնասիրություն,
- նախորդ անտառշինության պլանշետների, անտառծառուտային պլանների և քարտեզ սխեմաների ձեռք բերում և ուսումնասիրություն,
- անտառսերմնային տեղամասերի, պլանտացիաների և տնկարանային տնտեսության առկայության և վիճակի վերաբերյալ տեղեկատվության հավաքագրում:

«Հայանտառ» ՊՈԱԿ Իջևանի անտառտնտեսությունը կազմավորվել է 1947թ.-ին, իր կազմում ներառելով 5 անտառպետություններ: Իջևանի անտառտնտեսության անտառները գտնվում են փոքր Կովկասյան լեռնաշղթայի հյուսիսային հատվածում Հայաստանի հյուսիսարևելյան անտառաճման և անտառտնտեսական շրջանում: Անտառտնտեսության տունագրը

կազմավորվել է փոքր Կովկասյան լեռնաշղթայի Մթնասարի, Իջևանի և Հախումի լեռնաբազուկներից, որոնք տարածվում են հյուսիս-արևելյան ուղղությամբ՝ աստիճանաբար ցածրանալով հարավից հյուսիս: Երկրաբանական տեսանկյունից անտառական տեսության տարածքը կազմավորվել է մեզոգոյան հրաբխային գործունեության և մինչքեմբրյան ժամանակաշրջաններում: Հիմնականում տարածված են կրաքարերը և մերգելները: «Հյանտառ» ԴՈԱԿ Իջևանի անտառական տեսությունը հյուսիս-արևմուտքից սահմանակցում է Սևքարի անտառական տեսությանը, որի հետ սահման է հանդիսանում Խաչաղբյուր գետը: Արևելքից սահմակցում է Արծվաբերդի անտառական տեսությանը, հարավ-արևմուտքից՝ «Դիլիջան» ազգային պարկին: Անտառական տեսության տարածքի ձգվածությունը հյուսիսից հարավ 22,5կմ է, արևելքից արևմուտք՝ 25կմ: Անտառական տեսության ընդհանուր տարածքը ներկա գույքագրման արդյունքներով կազմում է 26007հա:

Անտառունտեսության տարածքները տեղաբաշխված են ծովի մակերևույթից 600-2000մ բարձրությունների վրա, ոելիե՞քը բնութագրվում է խիստ կտրտվածությամբ և լանջերի դիրքադրության փոփոխությամբ:

2000թ. կառուցվածքային փոփոխությունների արդյունքում Աչաջրի անտառապետությունը ընդհանուր տարածքով 5582հա միացվել է Սևքարի անտառունտեսությանը, և Իջևանի անտառունտեսության կազմում մնացել են Իջևանի, Ագեհովիտի, Գանձաքարի և Խաչարձանի անտառապետությունները:

Իջևանի անտառտնտեսության կազմում գտնվող «Իջևանի» արգելավայրը գրաղեցնում է 13820,0հա (53,1%-ը) մակերես և ներառում է երեք՝ «Իջևանի», «Արշատխիենու» և «Գանձաքարի-Վերին Աղբանի» արգելավայրերի, ինչպես նաև «Իջևանի» անտառտնտեսության այլ տարածքներ:

Համաձայն պլանի հջկանի անտառունտեսության ընդհանուր տարածքը 2006թ. համեմատությամբ ավելացել է 495հա-ով:

№	Անտառպետության անվանումը	Մակերեսը, հա			
		1988թ	2006թ	2020թ	Տարբերություն
1	Այգեհովիտի	5214	5555	5621	+66
2	Իջևանի	6967	7487	7716	+229
3	Խաչարձանի	5230	5494	5550	+56
4	Գանձասարի	6866	6976	7120	+144
5	Աչաղրի	5582	-	-	-
Ընդամենը		29859	25512	26007	+495

Իշևանի անտառունտեսության տարածքն աչքի է ընկնում խիստ արտահայտված ուղղաձիգ գոտիհականությամբ, ոելիեֆի խայտաբղետությամբ և դրան համապատասխան բուսական հարուստ կենսաբազմազանությամբ, որը հիմնականում պայմանավորված է աշխարհագրական դիրքով և ծովի մակերևույթից բարձրությամբ: Իշևանի անտառային տարածքն ամբողջությամբ մտնում է Իշևանի ֆլորիստական շրջանի մեջ, որտեղ հիմնական բուսական տիպը անտառայինն է, անհամեմատ փոքր տարածքներ են զբաղեցնում չոր նոսր անտառները և ենթալայյան համակեցությունները: Իշևանի ֆլորիստիկ շրջանում հանդիպում են 45 ընտանիքի 160 տեսակներ, որոնցից 77-ը ծառեր են, 51-ը թփեր և 32-ը կիսաթփեր ու լիանաներ որոնցից մոտ 80%-ը հանդիպում են անտառունտեսության տարածքում:

Անտառկազմող գլխավոր ծառատեսակներն են արևեյան հաճարին, արևեյան և վրացական կաղնիները, կովկասյան բոխին, իսկ ուղեկցող ծառատեսակներն են արևեյան բոխին (դաժի), լորին, հացին, սրատերև և դաշտային թխկիները և այլ տեսակներ, որոնք մասնակցում են Հաճարի և կաղնու խառը կամ բարդ ծառուտների կազմավորմանը, իսկ առանձին դեպքերում ձևավորում են միատարր փոքր ծառուտներ: Հարավյային լեռնալանջերում

հանդիպում են գիհու նոսր անտառներ, որտեղ գիհու հետ միասին աճում են փոշնի, դժնիկ և այլ չորադիմացկուն տեսակներ: 700-ից 1400մ բարձրություններում փոքր խմբերով կամ առանձին ծառերի ձևով աճում է ընկուզեսիներ:

Միջին լեռնային գոտում (1200-1600մ) հյուսիսային կողմնադրության լանջերը հիմնականում զբաղեցնում են հաճարկուտները, հարավային լանջերը՝ կաղնու համակեցությունները: Հաճարկուտներում անտառի կազմի մեջ հիմնականում մտնում են բոխին, կաղնին, լորին, հացին:

«Իջևանի» անտառութեսության տարածքը հարուստ է նաև բազմաթիվ օգտակար բուսատեսակներով, որոնցից շատերը լայնորեն կիրառվում են մարդու կողմից: Իջևանի ենթաշրջանում լայն տարածում ունեն ուտելի, մեղրատու, դեղատու և համեմունքային նշանակության տեսակները, որոնցից շատերը հանդիսանում են մշակովի բույսերի վայրի ցեղակիցներ: Արգելավայրում հիմնականում հանդիպում են դեղատու 207, սննդային 116, մեղրատու 41 և կերային 31 տեսակի բույսեր:

Բազմաթիվ են նաև անտառունտեսությունում հանդիպող հազվադեպ կենդանատեսակներ՝ գրանցված <<Կարմիր գրքում, Բեռնի Կոնվենցիայի, ինչպես նաև ԲՊՄՄ Կարմիր ցուցակում: Ֆառնայում ներկայացված են մի շաբթ նեղ տարածվածություն ունեցող տեսակները և ենթատեսակները՝ Հայաստանի, Անդրկովկասի և Կովկասյան էկոոեգիոնի էնդեմիկները:

Անտառունտեսության տարածքը պատված է մանր գետակների ցանցով: Բոլոր գետերը և գետակներն ունեն լեռնային բնույթ, սնվում են ստորգետնյա, ձնհալքերի և անձրևաջրերով: Դրանք իրենցից ներկայացնում են տիպիկ լեռնային, արագ հոսքով գետեր: Գետերը ջրառատ չեն, սակայն զարնանը հաճախ վարարում են: Անտառունտեսության տարածքով են հոսում Աղստևի՝ Նալթիգետ, Պաղջուր, Լալիգետ վտակները: Տարածքում ճահճուտներ բացակայում են:

Համաձայն գնահատման հաշվետվության իջևանի անտառտնտեսության նախորդ կառավարման շրջանի վերլուծության արդյունքների խիստ անբավարար է անտարի պահպանության վիճակը, շատ մեծ ծավալ են կազմում ինքնակամ հատումները, չափազանց ցածր է հայտնաբերման և ձևակերպման տոկոսը:

2006թ. գույքագրմամբ մոտ 2270,0հա անտառածածկ տարածքներ մասնակի կամ ամբողջությամբ հատման հետևանքով վերածվել են անթրոպոգեն նոսրուտների կամ անտառային բացատների:

Վերջին քառորդ դարում թեև անտառունտեսության անտառտարածքներում կատարվել են չհամակարգված ծավալուն հատումներ, սակայն 2006 և 2020թթ. գույքագրման և քարտեզագրական նյութերի համադրման արդյունքով անտառածածկ մակերեսը ավելացել է 1682,1հա-ով կամ 6,5%-ով, իսկ ընդհանուր պաշարը հակառակը՝ նվազել է 265560մ³-ով:

Հատկապես նվազել են արժեքավոր ծառատեսակների կենսազանգվածները: Անտառածածկում գերակշռող հաճարկուտների ընդհանուր մակերեսը 2006թ. համեմատությամբ նվազել է 1406,3հա-ով, իսկ ընդհանուր պաշարը՝ 337900մ³-ով:

Անտառտնտեսությունում խիստ անհավասար է ծառութների տարիքային խմբերի բաշխվածությունը: Իջևանի անտառներում երիտասարդ տարիքային խմբի ծառութները զբաղեցնում են ընդհանուր անտառածածկի ընդամենը 11,8%-ը, իսկ հասուն և գերհասուն ծառութները 1,9%-ը, 8-րդ և բարձր հասակային դասերի ծառութների ընդհանուր մակերեսը նվազել է 1929,0հա-ով, նոյն շրջանում 1-ին և 2-րդ հասակային դասերինն ավելացել է հիմնականում կովկասյան և արևելյան բուսիների բնական վերականգնման հաշվին 1919,3հանվ:

Ըստ հաշվետվության անտառնտեսության կառավարման անտառներում անբավարար է բնական վերականգնումը: Հասուն և գերհասուն տարիքային խմբի ծառությունների միայն 30,7%-ն է (146,4հա) ապահովված մատղաշով, որից 125,6հա կովկասյան և արևելյան բոխի տեսակներով, հաճարի տեսակով՝ ընդհամենը 7,1հա, իսկ կաղնություններում 0, բոխու գերակշռությամբ հասուն և գերհասուն ծառությունների 83,7%-ը ապահովված է մատղաշով:

Կլիմայի փոփոխությունների ազդեցությունն ազդել է անտառի վիճակի, հատկապես սերմնային վերականգնման վրա, և եթե անտառի տարածման ներքին գոտում ստեղծվել է խոնավության բացասական հաշվեկշիռ՝ առաջացնելով անտառի սերմնային վերականգնման համար անբարենպաստ պայմաններ, ապա վերին սահմաններում ջերմային ռեժիմի որոշակի բարելավմամբ համեմատաբար բարենպաստ պայմաններ են ստեղծվում սերմնային վերարտադրության համար, ինչն էլ հանգեցնում է անտառային ծածկույթի ներքին և վերին եզրերի տեղաշարժին:

Համաձայն հաշվետվության նախորդ կառավարման պլանով 2007-2016թթ. համար նախատեսած ընդհանուր 244հա խնամքի հատումներից (մատղաշի խնամք՝ 69,2հա, նոսրացման հատումներ 157,2հա, անցումային հատում 48,8հա) իրականացվել են ընդհանուր 39,5հա վրա: Կառավարման պլանում նախատեսված մատղաշի խնամք (լուսավորման և մաքրման հատում) ընդհանրապես չի կատարվել, 157,2հա նոսրացման հատումները իրականացվել է 26,5հա, իսկ անցումային հատումները ընդամենը 13,0հա վրա:

2018-2020թթ. 440,0հա շիվային ծառուտներում իրականացվել են բների շիվային օպտիմալ ծանրաբեռնվածության կարգավորման համապատասխան միջոցառումներ:

Համաձայն անտառկառավարման պլաների մշակման հրահանգի՝ խնամքի հատումները նշանակվում են այն բոլոր ծառուտների համար, որոնք անտառագիտական հասկացողությամբ խնամք են պահանջում:

Ծառութի տարիքից, լրիվությունից և ընդհանուր վիճակից կախված՝ նախագծվել են խնամքի հատումներ՝ հատման կրկնման հետևյալ հաճախականությամբ.

1. Լուսավորման – մաքրման – հատման կրկնման հաճախականությունը 5 տարի,
 2. Նորացման – հատման կրկնման հաճախականությունը 10 տարի,
 3. Անցումային – հատման կրկնման հաճախականությունը 10 տարի:

Անտառի գույքագրման և զնահատման արդյունքներով 2021-2030 թվականների համար խնամքի հատումներ նախատեսվում է ընդհանուր 510,1հա մակերեսի վրա, որում ներառված հատվածներում ընդհանուր պաշարը կազմում է 55276հտ.մ³, որից հատման նախատեսվող ընդհանուր պաշարը 6471հտ.մ³ (11,6%), այդ թվում իրացման ենթակա անտառանյութի պաշարը 4037հտ.մ³, կամ հատման նախատեսած պաշարի 54,9%-ը, շինափայտը ընդամենը 407մ³: Մատղաշի խնամքի (լուսավորման և մաքրման) հատումներ նախատեսվում է ընդհանուր 107,3հա, իսկ 267,6հա վրա նախատեսվում է նոսրացման հատումներ, անցումային հատումներ՝ 135,2հա վրա: Խնամքի հատումներ նախատեսված մակերեսների 61,6%-ը, հատման ենթակա ընդհանուր պաշարի 74%-ն արգելավայրի տարածքում է, իսկ արգելավայրի սահմաններից դուրս համապատասխանաբար՝ 38,4% և 26%: 1հա հատման նախատեսած միջին պաշարը 12,7մ³ է, արգելավայրում 14,0մ³, արգելավայրի սահմաններից դուրս 10,6մ³:

2021թ. համեմատությամբ անտառածածկ մակերեսը ստուգիչ ժամանակաշրջանի վերջում (2030թ.) նախատեսվում է ավելացնել 398,1 հա-ով, իսկ 2035թ. կանխատեսվում է ավելացնել ևս 764,5 հա-ով:

2021-2030թթ. ժամանակաշրջանում անտառային հողերի արտադրողականության բարձրացման նպատակով անտառկառավարման պլանում նախատեսվել են՝

- անտառային մշակույթների հիմնում,
 - ցածր լրիվության ծառուտների արտադրողականության բարձրացում,

- բնական վերաճին օժանդակող համալիր միջոցառումներ,
 - խնամքի հատումների իրականացում,
 - անտառպահպանական և անտառպաշտպանական աշխատանքների բարելավում,
 - ընտրովի սանիտարական հատումներ,
 - անտառսերմնային մշտական տեղամասերի ստեղծում:

Կառավարման պլանի նախագծում նախատեսվող համալիր միջոցառումների արդյունքում, անտառտնտեսության անտառային հողերում տեղի կունենա անտառածածկ տարածքի տեսակարար կշի ավելացում և ծառուտի կազմի բարելավում:

Անտառածածկ մակերեսի ավելացումը նախատեսվում է ոչ անտառածածկ տարածքներում անտառմշակույթների հիմնման, ինչպես նաև բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումների հաշվին:

Համաձայն հաշվետվության դրական է դիտարկվում անտառին էական վնաս պատճառող հրդեհների բացակայությունը և ոելիկտային արջատիվենու պուրակի համեմատաբար քարվոր պահպանությունը:

Անտառկառավարման 10 տարիների համար նախատեսվում է անտառութեսական և հակարդեհային նշանակության ճանապարհների կառուցում 5կմ և վերանորոգում ընդհանուր 45կմ:

Համաձայն հաշվետվության մշակվում է Էկոգրոսաշղթության զարգացման այնպիսի ծրագիր, որը կկանխարգելի այցելությունների հնարավոր բացասական ազդեցությունները բնական էկոհամակարգերի և տեսակների վրա: Արգելավայրի տարածքի համար մշակվել է երկու էկոերթուղի, որոնք ներառում են թռչունների դիտարկման հնարավորություններ: Էկոերթուղիները կարող են հարակից համայնքների համար այլնտրանժային եկամուտի առյուղ հանդիսանալ: Ընդհանուր առմամբ էկոգրոսաշղթությունը կարող է ներդրում ունենալ արգելավայրի տարածքի կայուն կառավարմանը:

«Հայանտառ» ՊՈԱԿ-ի «Նոյեմբերյանի անտառտնտեսություն» մասնաճյուղը գտնվում է «Հյուսիս-արևելքում՝ Տավուշի մարզի Նախկին Նոյեմբերյանի շրջանում։ Անտառտնտեսության տարածքի ծգվածությունը հյուսիս-արևելքից հարավ-արևմուտք 37կմ է, արևելքից-արևմուտք՝ 21կմ։ Անտառտնտեսությունը հարավից և հարավ արևելքից 15կմ սահմանակցում է Սևքարի անտառտնտեսության Գետաշենի անտառպետությանը, արևմուտքից՝ 10կմ Լալվարի անտառտնտեսության Շնողի անտառպետությանը, հյուսիսից՝ Նոյեմբերյանի տարածաշրջանի համայնքային հողերին, իսկ հյուսիս-արևելքից՝ 15կմ սահմանակցում է Աղբքեջանի Ղազախի շրջանին։

« կառավարության կողմից հաստատված ցանկում Նոյեմբերյանի անտառնտեսության տարածքում գրանցված են հինգ բնության հուշարձաններ: Դրանք են՝ «Զիկատարի տանձուտ», «Ուկեպարի կենի», «Զոնջոլկուտ», «Զորականի սոսի», «Փայտասար» քարանձավների համալիր բնության հուշարձանները:

Անտառտնտեսության կազմում ընդգրկված են 7 անտառապետություններ, ամենափոքր մակերեսը Զիկատարի անտառետությանն է, որը կազմում է ընդհանուր մակերեսի 8,2%-ը, ամենամեծը՝ Զուցանանի անտառապետությանը 20,1%, իսկ անտառապետությունների միջին մակերեսը 4179 հա է: Անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքը 2006 թվականի համեմատությամբ 2020 թվականին ավելացել է 309 հեկտարով՝ կազմում է ընդհանուր 29546 հա: Անտառտնտեսության ընդհանուր տարածքի ավելացվումը 309 հա-ով պայմանավորված է ԱՏՀ միջոցով մակերեսների ճշտման հանգամանքով:

№	Անտառապետության անվանումը	Անտառշինության տարին			
		1988թ.	2000թ.	2006թ.	2020թ.

		Մակերեսը, հա	%	Մակերեսը, հա	%	Մակերեսը, հա	%	Մակերեսը, հա	%
1	Կողը	6 187	24,4	4 235,4	15,5	4 016	13,7	3963	13,4
2	Զիկատար	-	-	2 616,7	9,5	2 424	8,3	2403	8,2
3	Նոյեմբերյան	4 269	16,8	3 457,1	12,6	3 406	11,6	3403	11,5
4	Դովեդ	3 704	14,6	5 391,6	19,7	5 225	17,9	5153	17,4
5	Ջուջևան	6 281	24,8	5 289,6	19,3	5 916	20,2	5935	20,1
6	Ոսկեպար	4 938	19,4	6 422	23,4	4 125	14,1	4204	14,2
7	Շլորկուտ	-	-	-	-	4 125	14,1	4485	15,2
	Ընդամենը	25 379	100	27 412,4	100	29 237	100	29546	100

Նոյեմբերյանի անտառունտեսության անտառները տեղաբաշխված են փոքր Կովկաս լեռնահամակարգի Գուգարաց լեռնաշղթայի լեռնաբազուկների վրա՝ հյուսիս-արևելյան անտառունտեսական շրջանում: Անտառունտեսության տարածքում ամենաբարձր լեռնագագաթը Մեծ Կանաչ (Մեծ Սրբասար) սարն է (1896 մ):

Երկրաբանական տեսանկյունից անտառունտեսության տարածքը կազմավորվել է մեզոգոյ և նախաքեմբերյան հրաբխային գործունեության ժամանակաշրջաններում: Տարածված են հետևյալ մայրապարները՝ պորֆիրիտները, տուֆը, կրաքարները և մերգելները:

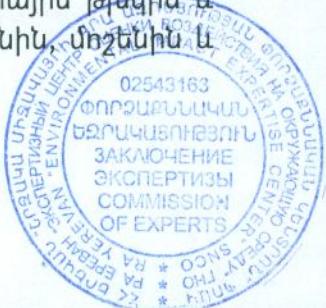
Անտառունտեսությունում անտառները տեղաբաշխված են ծովի մակերևույթից 500-1850մ բարձրությունների վրա, ընդ որում մինչև 800մ բարձրության վրա գտնվում է 1144,3հա մակերես (ընդհանուր անտառածածկ տարածքի 4,2%), 801-1200մ բարձրությունների վրա՝ 13123,9հա (47,9%), 1201-1600մ՝ 10355,6հա (37,8%), 1601-ից բարձր 2780,5հա (10,1 %):

Անտառունտեսության տարածքում ռելիեֆը բնութագրվում է խիստ կտրտվածությամբ և լանջերի դիրքադրության փոփոխությամբ, որտեղ գերակշռում են հյուսիսային դիրքադրության լանջերը, տեղաբաշխված են 16071,5 հա անտառներ (ընդհանուր անտառածածկ մակերեսի 58,6%-ը), իսկ հարավային կողմնադրությունների լանջերին 11322,8 հա (41,4%):

Նոյեմբերյանի անտառունտեսության տարածքն աչքի է ընկնում արտահայտված վերընթաց գոտիականությամբ, ռելիեֆի մասնատվածությամբ և դրան համապատասխան հարուստ կենսաբազմազանությամբ, որը հիմնականում պայմանավորված է աշխարհագրական դիրքով և ծովի մակերևույթից ունեցած բարձրությամբ: Նոյեմբերյանի անտառային տարածքն ամբողջությամբ մտնում է Իջևանի ֆլորիստական շրջանի մեջ, որտեղ հիմնական բուսական տիպն անտառայինն է, անհամեմատ փոքր տարածքներ են զբաղեցնում չոր նոսր անտառները և ենթալպյան համակեցությունները: Իջևանի ֆլորիստիկ շրջանում հանդիպում են 45 ընտանիքի 160 տեսակներ, որոնցից 77-ը ծառեր են, 51-ը թփեր և 32-ը կիսաթփեր ու լիանաներ որոնցից մոտ 80%-ը հանդիպում են անտառունտեսության տարածքում:

Անտառկազմող գլխավոր ծառատեսակներն են՝ արևելյան հաճարենին, խոշորած և վրացական կաղնիները, կովկասյան բոխին, իսկ ուղեկցող ծառատեսակներն են՝ արևելյան բոխին (ղամի), լորենին, հացին, սրատերև և դաշտային թխկիները և այլ տեսակներ, որոնք մասնակցում են հաճարի և կաղնու խառը կամ բարդ ծառութների կազմավորմանը, առանձին դեպքերում ձևավորում են նաև միատարր փոքր ծառութներ:

Ցածր լեռնային գոտում (մինչև 1000 մ) անտառային բուսականությունը ներկայացված է ղամի շիկային ծագման ծառութներով, իսկ անտառի կազմում զգայի մասնակցություն ունեն վրացական կաղնին, սրատուղ և սովորական հացին, վրացական և դաշտային թխկին և տերևաշատ թեղին: Թփերից հանդիպում են հոնին, սզնին, մասրենին, զկունին, միշտնին և

აქნ: Միջին լեռაუქის գոտიოւ (1000-1700 մ) ხელისხმაუქის կողմანադրության լանջերը հիմնականում զբաղեցնում են հաճարկուտները, հարավային լանջերը՝ կաղնու համակեցությունները: Հաճարկուտներում անտառի կազմի մեջ գերակշռում են՝ բոխին, կաղնին, լորին, հացին: Բացատներում և անտառի ենթանտառում թվերից հանդիպում են՝ ցախակեռաս, մասրենի, հռնի, զկուենի, կտուկենի: Հարավային լեռնալանջերի մինչև 1200 մ բարձրությունները զբաղեցնում են վրացական կաղնու խառը անտառները: 1200-1400 մ բարձրության սահմաններում վարցական և խոշորառէց կաղնիները հաճախ աճում են կողք-կողքի: 1400 մ-ից բարձր, մինչև անտառի տարածման վերին սահմանը, զբաղեցնում են խոշորառէց կաղնու ծառուտները: Կաղնու անտառներին բնորոշ է խառը կազմ՝ բոխու, հացենու, թխենու, լորենու, անտառային խնձորենու և տանձենու մասնակցությամբ:

Կենդանական աշխարհի բազմազանությանն ու հարստությանը նպաստում է լեռնային խիստ մասնատված ռելիեֆը, բնական քարանձավների առկայությունը, խիտ անտառները, ջրերի առատությունը, ինչպես նաև Քոր գետի ավազանի մոտիկությունը:

Անտառտնտեսության տարածքը հարուստ է արագահոս փոքր գետերով, որոնք ունեն լեռնային բնույթ, սնվում են ստորգետնյա, ձնհալքերի և աղբյուրների ջրերով: Գետերը ջրառատ չեն, սակայն գարնանը հորդանում են: Անտառտնտեսության տարածքում համեմատաբար խոշորներից են Կողը և Ուկեպար գետերը, Կողը գետն ունի 45կմ երկարություն, հոսում է Կողը և Բերդավան համայնքների տարածքով և հանդիսանում է ոռոգման հիմնական աղբյուրը, սակայն ամռանը որոշակի ժամանակահատվածով ամբողջությամբ ծանծաղություն է՝ լուրջ խնդիրներ առաջացնելով ինչպես գյուղատնտեսական մշակաբույսերի ոռոգման, այնպես էլ նշված համայնքներում գետերի ափամերձ տարածքների սանհիտարական վիճակի վատթարացման տեսանկյունից: Անտառտնտեսության հյուսիսարևմտյան մասով հոսում է համեմատաբար ջրառատ Դեբեդ գետը:

Զիկատար, Նոյեմբերյան և Ուկեպար անտառպետությունների տարածքներում կան հանքային աղբյուրներ: Լճեր և ճահճուտներ տարածքում չկան:

Ըստ հիմնական նպատակային նշանակության՝ պաշտպանական նշանակության անտառների ընդհանուր մակերեսը գրաղեցնում է ընդհանուր տարածքի 24,3%-ը (7176,9 հա), այդ թվում անտառածածկը 5994,1 հա է (83,5%), որից անտառմշակույթները 8,4 հա: Ոչ անտառային հողերը գրաղեցնում են 571,0 հա (ընդհանուր ոչ անտառային հողերի 56,3%-ը), այդ թվում խոտհարքերը 24,0 հա և արոտավայրերը 332,1 հա:

Հատուկ նշանակության անտառները գրաղեցնում են 8575,1 հա (29,0%), այդ թվում անտառածածկ մակերեսը 7558,3 հա (88,1%), որից անտառմշակույթները 149,2 հա: Ոչ անտառային հողերը գրաղեցնում են 444,1 հա, այդ թվում արոտավայրը 288,8 հա, իսկ խոտհարքները՝ 9,1 հա:

Արտադրական նշանակության անտառների ընդհանուր հողատեսքերը գրաղեցնում են 13794,0 հա (46,7%), ամբողջությամբ անտառածածկ, որից անտառմշակույթները՝ 374,9 հա (2,7%):

Անտառանտեսության ընդհանուր հողատեսքերում անտառածածկ մակերեսը 27346,4 հա է (92,6%), որից ընդհանուր 532,5 հեկտարն է անտառմշակույթը (1,9%): Ընդհանուր անտառային հողերի մակերեսը 28530,9 հա (96,6%), ոչ անտառային հողատեսքերը 1015,1 հա (3,4%):

Անտառների միջին բոնհիտետային դասը III-5 է, համեմատաբար բարձր բոնհիտետային դասով առանձնանում են հաճարկուտները, որոնց միջին բոնհիտետային դասը II-9 է, բարձրաբուն կաղնուտներինը՝ III-7 է ստուտներինը՝ II-3, սերմնային բոխուտներինը՝ III-3, իսկ դաժու ծառուտներում շատ ցածր է՝ V-7:

Անտառգնահատման տվյալների վերլուծությունից հետևում է, որ Նոյեմբերյանի անտառտնտեսությունում գերակշռում են անտառաճման պայմանների թարմ տիպը (C2), համապատասխանաբար 18500,1 հա, որը կազմում է ընդհանուր անտառածածկի 67,5%-ը, աղքատ, չափավոր խոնավ տիպը (B2) զբաղեցնում է 1770,3 հա (6,5%), իսկ հարուստ հողերով թարմ տիպը (D2) 1397,2 հա (5,1):

Համաձայն հաշվետվության անտառունտեսություններում անտառաճման պայմանները բարենպաստ են թարմ՝ չափավոր խոնավությամբ, համեմատաբար բերդի հողերում աճող անտառային տեսակների համար, որը և հաշվի է առնվել անտառվերականգնման համակր միջոցառումների նախատեսման ժամանակ:

Նոյեմբերյանի անտառտնտեսության տարածքում հանդիպում են անոթավոր բույսերի 97 ընտանիքի և 310 ցեղի պատկանող 598 տեսակներ, ընդ որում բույսերի 14 տեսակներ ընդգրկված են Հայաստանի բույսերի Կարմիր գրքում: Նոյեմբերյանի անտառտնտեսության տարածքում բացակայում են Հայաստանի էնդեմիկ բուսատեսակները:

«Նոյեմբերյանի» անտառնտեսության տարածքը հարուստ է բազմաթիվ օգտակար բուսատեսակներով, որոնցից շատերը լայնորեն կիրառվում են մարդու կողմից: Ըստ նախնական տվյալների տարածքում լայն տարածում ունեն ուտելի և համեմունքային (120 տեսակ), մեղրատու (44), դեղատու (152), կերային (60), տեխնիկական (28) և գեղազարդային (170) նշանակության տեսակները:

Հիմնական վտանգներն են՝ ապօրինի հատումները, բույսերի չհամակարգված հավաքը և արդտավայրերի ոչ ճիշտ կառավարումը:

Անտառային էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության վրա ազդեցություն կարող է ունենալ կյանքի փոփոխությունը՝ ջերմաստիճանի բարձրացման և խոնավության նվազման միտումները:

Անտառային վիճակի պատկերման նպատակով նախորդող անտառշնուրյունից հետո, վեր է լուծվել անտառածածկ մակերեսի և պաշարի փոփոխությունը՝ գերակշռող ծառատեսակների և հասակային դասերի սահմաններում, անտառզնահատման ցուցանիշների փոփոխությունները, ինչպես նաև վերջին 3 տասնամյակների անտառզնահատման և անտառտնտեսության կառավարման վերաբերյալ առկա համապատասխան նյութերը:

Համաձայն անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգի՝ նախագծվել են խնամքի հատումներ՝ հատման կրկնման հետևյալ հաճախականությամբ.

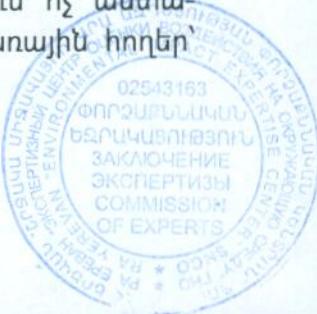
1. լուսավորման – մաքրման – հատման կրկնման հաճախականությունը 5 տարի,
 2. նորացման – հատման կրկնման հաճախականությունը 10 տարի,
 3. անցումային – հատման կրկնման հաճախականությունը 10 տարի:

2020-2029 թվականների համար խնամքի հատումներ նախատեսվել են ընդհանուր 333,7հա անտառային հատվածներում, ընդհանուր պաշարը 63497մ³, հատման նախատեսած ընդհանուր պաշարը 6232մ³, այդ թվում իրացման ենթակա բնափայտը 5096մ³, որից շինափայտի պաշարը 516մ³, վառելափայտը 4580մ³:

Նոսրացման հատումներ նախատեսվել են ընդհանուր 24,0 հեկտարի վրա, հատվածների ընդհանուր պաշարը 2340մ³, հատման նախատեսած պաշարը 310 խտ.մ³, այդ թվում իրացման ենթակա պաշարը 155մ³, որից շինափայտի պաշարը 28մ³, իսկ վառելափայտը 127մ³:

Անցումային հատումներ նախատեսվել են ընդհանուր 309,7 հեկտարի վրա, հատվածների ընդհանուր պաշարը 61157մ³, հատման նախատեսած պաշարը 5026 խտ.մ³, որից շինափայտի պաշարը 488մ³:

2021-2030թթ. ժամանակաշրջանում նախատեսվում է անտառի հիմնում ոչ անտառածածկ մակերեսում 525,5 հա-ի վրա (անտառային բացատ կամ ոչ անտառային հողեր՝

չօգտագործվող բաց տարածք 359,1հա և անթրոպոգեն նոսրութ 166,4 հա) տարեկան 53,0 հա: Տնկանյութի տեսականու ընտրությունը կատարվել է ելնելով կոնկրետ անտառաճման պայմաններից, հարմարվածության և արժեքավոր տեսակների վերականգնման և կենսաբազմազանության պահպանման հանգամանքներից:

Անտառածածկ մակերեսի ավելացումը նախատեսվում է անտառութեակույթների հիմնման, ինչպես նաև բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումների հաշվին:

Ստուգիչ ժամանակաշրջանում անտառային հողերի արտադրողականության բարձրացման նպատակով անտառշինությամբ նախատեսվում են հետևյալ միջոցառումները:

- անտառսերմնային բազաների հիմնում սելեկցիոն հիմքի վրա,
 - անտառային մշակույթների հիմնում,
 - ցածր լրիվության ծառուտների արտադրողականության բարձրացում,
 - բնական վերաճին օժանդակող համալիր միջոցառումներ,
 - խնամքի հատումների իրականացում,
 - անտառպահպանական և անտառպաշտպանական աշխատանքների բարելավում,
 - ընտրուսի սանհիտարական հատումներ:

Համաձայն հաշվետվության բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումների արդյունքում լրացուցիչ աճը կկազմի $11242,3 \times 0,2 \text{ м}^3/\text{հա}$ (պայմանականորեն) = $2248,46 \text{ м}^3$: Նախատեսվող միջոցառումների արդյունքում սպասվելիք լրացուցիչ տարեկան աճը կկազմի $3101,16 \text{ м}^3$:

Կառավարման պլանի նախագծում նախատեսվող համային միջոցառումների արդյունքում, անտառտնտեսության անտառային հողերում տեղի կունենա անտառածածկ տարածքի տեսակարար կշռի ավելացում և ծառուտի կազմի բարելավում:

Անտառկառավարման 10 տարիների համար նախատեսվում է անտառտնտեսական և հակահրդեհային նշանակության ճանապարհների կառուցում 15կմ և վերանորոգում ընդհանուր 50կմ:

Իշխանի և Նոյեմբերյանի անտառնտեսությունների կառավարման պլանով առաջարկվում է իրականացնել հետևյալ միջոցառումները՝

- Զհամակարգված հատումների հետևանքով քայլայված անտառային էկոհամակարի վերականգնման նպատակով նախատեսած տարածքներում անտառվերականգնման համարի միջոցառումների իրականացում:
 - Հատված տարածքներում կոճղաշիվային և սերմնային վերականգնված երիտասարդ տարիքային խմբի ծառուտներում իրականացնել կոճղերի ծևավորում՝ շիվերով օպտիմալ ապահովվածության նպատակով, իսկ սերմնային վերականգնված տարածքներում լուսավորման և մաքրման հատումներ, հեռացնելով ոչ ցանկալի տեսակները՝ նպաստավոր պայմաններ ստեղծելով հիմնական անտառկազմող արժեքավոր ծառատեսակների համար: Առանձնակի ուշադրություն դարձնել Այգեհովվիտի անտառպետության ծառուտներում մատղաշի խնամքի իրականացմանը:
 - Անտառային տարածքների գույքագրման և գնահատման արդյունքներով համայնքների կադաստրային քարտեզագրման հետ բացահայտված անհամապատասխանությունները և ճշտված քարտեզները սահմանված կարգով ներկայացնել՝ համապատասխան գերատեսչություններում ամրագրելու նպատակով:
 - Առանձնակի ուշադրություն դարձնել հակահրդեհային միջոցառումների իրականացմանը, հատկապես նախազգուշական, հրդեհաշիշման համապատասխան գործիքսարքավորումների ծեռք բերմանը և նախատեսած տարածքներում ջրի ամբարտակների կառաւումանը:
 - Հաշվի առնելով, որ արջատիվենին ծառուտում գերակշռող, ծառուտի կազմում մասնակցություն ունեցող կամ առանձին ծառերի տեսքով հանդիպում է ընդհանուր 450,0հա

անտառտարածքներում՝ իրականացնել արջատիվնու տեսակի պահպանության, վերարտադրության և կայուն կառավարմանը միտված համապատասխան միջոցառումները:

- Անտառի վնասատուների և հիվանդությունների օջախների ժամանակին հայտնաբերման նպատակով նախատեսվում է ընթացիկ անտառպաթոլոգիական հետազոտություններ, մկնանման կրծողների դեմ պայքարի միջոցառումներ:
 - Նախատեսվում է իրականացնել անտառմշակույթների հիմնում.
 - I-IV բոնիտետների 1,0հա մակերեսից ավելի բացատներում, 1,0հա-ից պակասը վերագրել լանդշաֆտային փոքր բացատների,
 - Հատված տարածքներում և անթրոպոգեն նոսրուտներում անկախ տարածքի մակերեսից:
 - Հանքայնացման եղանակով բնական վերաճին օժանդակող միջոցառումները՝ անթրոպոգեն ծագմանան բավարար չվերականգված ցածր լրիվության ծառուտներում,
 - Անտառվերականգնման միջոցառումներ նախատեսվող հատկապես համայնքամերձ տարածքները մեկուսացնել՝ անասունների արածացումը բացառելու նպատակով: Ցանկապատումը կատարել մետադարձ փշալարով, ինչպես նաև օգտվելով տեղանքի աշխարհագրական դիրքի ընծեռնած հնարավորությունից՝ նաև տեխնիկական հատկությունները կորցրած բնափայտով և ջախով:
 - «Իջևանի» պետական արգելավայրի կառավարումն իրականացնել հաստատված սահմաններում համաձայն արգելավայրի կանոնադրության:
 - Անտառունտեսության տարածքում համաձայն «Հայաստանի բարձր բնապահպանական արժեք ունեցող անտառների ընտրության և առանձնացման գործնական ուղեցույցի 2016թ.» սահմանազատված անտառներում իրականացնել համապատասխան միջոցառումներ:

Հաշվետվությունում ներառված է զրոյական և այլընտրանքային տարբերակների նկարագությունը, ընտրված տարբերակի հիմնավորումը:

Եզրահանգումներ.Հիմնադրութային փաստաթղթով նախատեսված գործողություններն ընդգրկում են Իջևանի և Նոյեմբերյանի անտառապետության տարածքը, որը ներառում է բնական լանդշաֆտները, մակերևութային և ստորերկրյա ջրային ռեսուրսները, բուսական ու կենդանական աշխարհը, պատմամշակութային և բնության հուշարձանները:

Տարածքի անտառունտեսության՝ բուսական և կենդանական աշխարհի համար հիմնական վտանգ են հանդիսանում ապօրինի անտառահատումները, որոնք հանգեցնում են տարածքների մասնատմանը և դեգրադացիային: Կենսաբազմազանության համար վտանգավոր է նաև քիմիական նյութերի միջոցով վնասատուների դեմ պայքարը: Անտառունտեսության զարգացման համար հիմնական վտանգ է ներկայացնում նաև մարդու տնտեսական գործունեութունը՝ բուսականության այրումը կամ մաքրումը, որսագողությունը, արոտավայրերի կառավարման բացակայությունը, դրանց կանոնավոր այրումը, օրգանական և անօրգանական թափոններով կենսամիջավայրի աղտոտումը: Այս ամենի արդյունքում տեղի է ունենալ բնական կենսամիջավայրի խախտում և քայլայում:

Անտառի կայուն կառավարումը՝ նպատակաուղղված է դեգրադացված անտառային էկոհամակարգերի վերականգնմանը, անտառների բնապահպանական, սոցիալական և տնտեսական, օգտակար հատկությունների պահպանմանը, անտառների կայուն օգտագործմանը: Այն կնպաստի անտառային ոլորտի զարգացմանը, շրջակա միջավայրի, գյուղատնտեսության, անտառային արդյունաբերության համայնքային զարգացման հնարավորությունների համապատասխանեցմանը:

Անտառների վերականգնման, անտառների օգտակար հատկությունների զարգացման և կայուն անտառօգտագործման ռազմավարական, հիմնական ռազմավարական ուղիների ապահովման, այդ թվում՝ «Հայանտառ»-ի կարողությունների հզորացման, ինչպես նաև անտառի պահպանական և պաշտպանական ծառայությունների՝ սերմնային, տնկարանային, որսորդական տնտեսությունների, մարդկային ռեսուրսների ուսուցողական և կրթական կենտրոնների և տեղեկատվական ցանցի հիմնադրման, կողմնակի անտառօգտագործման զարգացման, կայուն անտառակառավարմանը նպաստող օրենսդրական հենքի բարելավմանն ուղղված միջոցառումները կնպաստեն անտառի կենսամիջավայրի բարելավմանը և կայուն զարգացմանը:

Հիմնադրութային փաստաթղթով նախատեսվում է անտառապահպանման, անտառահատման, անտառի բնառեսուրսների օգտագործման հետևանքով շրջակա միջավայրի բաղադրիչների վրա հնարավոր բացասական ազդեցությունների մեղմանն ուղղված բնապահպանական միջոցառումների և մշտադիտարկումների իրականացում: Նախատեսվող միջոցառումների ծրագրի համար հիմք են հադիսացել ՀՀ անտառային օրենսգիրը (2005թ), սանիտարական հատումների իրականացման կարգը և անտառկառավարման պլանների մշակման հրահանգը, ինչպես նաև շրջակա միջավայրի նախարարության Անտառային կոմիտեի «ՀԱՅԱՆՏԱՐ» ՊՈԱԿ «Իջևանի և Նոյեմբերյանի» 2021-2030թթ. կառավարման պլանը, անտառունտեսության ոլորտը կարգավորող մի շարք ՀՀ օրենքներ, կառավարարության որոշումներ և միջազգային փաստաթղթեր:

Փորձաքննության գործընթացում «Իջևանի և Նոյեմբերյանի անտառունտեսությունների» կառավարման պլանի փաստաթուղթը լրամշակվել է՝ հաշվի առնելով նաև շրջակա միջավայրի նախարարության համապատասխան ստորաբաժանումների, առողջապահության, արտակարգ իրավիճակների, կրթության, գիտության, մշակույթի և սպորտի նախարարությունների, Տավուշի մարզպետարանում իրականացված հանրային բննարկումների ժամանակ հնչեցված առաջարկությունները:

Փորձաքննական պահանջներ

- Հիմնադրութային փաստաթղթով նախատեսված միջոցառումները հնարավորինս կատարել նախատեսված ժամանակահատվածում:
- Հիմնադրութային փաստաթղթի դրույթների իրականացման ընթացքում կատարել շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության մշտադիտարկում (մոնիթորինգ), կազմել հետնախագծային վերլուծության ծրագիր:

ԵԶՐԱՓԱԿԻՉ ՄԱՍ

ՄԱԶԾ մշտական ներկայացուցի կողմից ներկայացված «Իջևանի և Նոյեմբերյանի անտառունտեսությունների» կառավարման պլանի փաստաթղթի շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության ռազմավարական գնահատման հաշվետվությանը տրվում է դրական եզրակացություն՝ փորձաքննական պահանջների պարտադիր կառավարման պայմանով:

Գլխ. մասնագետ՝

Ա. Վարդանյան